

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Atufi'nin Zuhrü'l-'Atşân Mesnevisi

Ayşe SAĞLAM¹

Özet

Hayrettin Hızır b. Mahmud b. Ömer el-Merzifonî el-Atufî, ikinci Bayezid döneminin meşhur âlimlerindendir. Aslen Merzifonlu olduğundan Merzifonî nisbesiyle anılır. İlmî çevrelerde Atufî olarak bilinir. Tefsir, hadis, mantık, tıp, edebiyat gibi muhtelif sahalarda söz sahibi olan çok yönlü bir âlimdir. Hadis şârihi yönüyle öne çıkan Atufî, Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarının anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla hadis şerhine dair çoğunluğu mensur olan farklı eserler kaleme almıştır. Zuhrü'l-'Atşân isimli eserini manzum yazmayı tercih eden Atufî, eserinde Hz. Peygamber'in su içme adabıyla ilgili "Suyu üç nefeste içmek daha lezzetli, daha şifalı, daha iştah açıcı ve daha faydalıdır." ve "Kaplara üflenmez." hadislerini ayrıntılı olarak yorumlamaya çalışmıştır.

Eserinin girişinde maddi hastalıkların hakikatiyle ilgili manevi derinliği olan değerlendirmeler yapan Atufî, maddi ve manevi sıhhatin farkını ortaya koyduktan sonra "Suyu üç nefeste içmek daha lezzetli, daha şifalı, daha iştah açıcı ve daha faydalıdır." hadisinin yorumuna geçmiştir. Hatime bölümünde de "Kaplara üflenmez." manasındaki hadisi şerh etmiştir.

Bu çalışmada manzum hadis şerhine dair yazılmış önemli eserlerden biri olan Zuhrü'l-'Atşân mesnevisi tanıtılacak ve eserin çeviri yazılı metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Atufî, Zuhrü'l-'Atşân, mesnevi, hadis şerhi, su içme adabı, tıp.

Mathnawı of Zuhrü'l-'Atşan by Atufi

Abstract

Hayrettin Hızır b. Mahmud b. Ömer el-Merzifonî el-Atufî is one of the well-known scholars of the period of Bayezid II. since he is originally from Merzifon, he is called as Merzifonî. He is known as Atufî in scholarly community. He who has knowledge of various fields such as interpretation, hadith, logic, medicine, literature is a miscellaneous scholar. Atufî who stands out with hadith commentator has written up various works which are mostly prose about explanation of hadith in order to contribute to beunderstood words and behaviours of Saint prophet. who prefers writing as prose his work called Zuhrü'l-'Atşan has tried to interpret hadiths of St. prophet in detail related drinking water's morals which is "to drink water in three sips is more delicious, more curative, more savoury and better" and "never puff away at vessel.

At the beginning of the work, after Atufî who makes a remark that is intense in terms of morale related facts of bodily illnesses reveals difference between health of bodily and moral, he has interpreted hadith of to drink water in three sips is more delicious, more curative, more savoury and better. In the section of epilog, too, he has explained the hadith of in the meaning of never puff away at vessel.

In this study, the mathnawi of Zuhrü'l-'Atşan which is one of the important works that has been written about prose explanation of hadith will be introduced and translated written text of the work will be given.

Key Words: Atufî, Zuhrü'l-'Atşân, mathnawi, explanation of hadith, drinking water morals, medicine.

¹Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, s.aysegil@gmail.com

GİRİŞ

Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarının ifade ettiği manaların anlaşılması ve yaşanması Müslümanlar için büyük öneme sahiptir. İslamiyet'in ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren Hz. Peygamber'in hadislerini yorumlama çabaları da başlamıştır. Onun sözlerini ve eylemlerini anlamaya ve yorumlamaya yönelik çeşitli eserler kaleme alınmıştır. İlk zamanlarda tam bir sistematığı olmayan bu çalışmaların zamanla belirli yöntem ve tekniği olan ilmî bir disipline dönüştüğü ve hadis şerh ediciliği gibi bir ilimden söz edilmeye başlandığı görülür. "Hz. Peygamber'in hadislerini yorumlama çabaları, ilk asırda başlamıştır. Hicrî dördüncü asırdan itibaren ise âlimler, dağınık ve düzensiz şerh gayretlerini yeterli görmeyip müstakil şerh yazma ihtiyacını hissetmişlerdir. Oldukça fazla emeğin sarf edildiği bu şerhlerde, farklı yorumlama yöntemlerinin kullanıldığı dikkat çekmektedir" (Karapınar, 2009: 57).

Şerhe konu olan hadis veya hadislerin her yönüyle açıklanmaya çalışıldığı hadis şerh ediciliğinin, Hz. Peygamber'in sözlerinin ve davranışlarının doğru bir şekilde anlaşılmasına, dolayısıyla yaşanmasına büyük katkıları olmuştur. Hadislerin hayata geçirilmesi konusunda önemli bir işleve sahip olan bu ilim üzerine sadece klasik şerhler yazılmamış, birçok ilmî disiplin tarafından o ilmin kendi yöntem ve teknikleriyle çok sayıda hadis şerhi yazılmıştır. "Hicrî 4. asırda ortaya çıkıp 6. asırdan itibaren olgunlaşan hadis şerhleri, hadisleri anlama ve hayata aktarma bakımından önemli bir fonksiyon icra etmiştir. Ancak evrensel ve ebedî ilkeler vaz eden hadislerin/sünnetin anlaşılması ve yorumlanması konusunda klasik hadis şerhleriyle yetinilmemiş, her disiplin kendi alanı ile ilgili rivayetleri kendi bilgi kaynakları ve yöntemleriyle anlama ve anlatma konusunda bir gayretin içinde olmuştur" (Şeker, 2014: 117). Birçok farklı disiplinde olduğu gibi klasik Türk edebiyatında da hadisleri şerh etmeye yönelik böyle bir ilgi göze çarpar. Özellikle kırk hadis tercüme ve şerhleri bu ilginin en büyük göstergelerindedir. Bu konuda manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık olarak birçok eser kaleme alınmıştır. Kırk hadislerin yanı sıra tek hadis üzerine yapılan şerhlere de tesadüf edilir. Bu müstakil bir eser olabileceği gibi eserin içerisinde belirli bir bölüm olarak da görülür. Kemal Ümmî'nin ölüm hakkındaki bir hadisin şerhinden ibaret olan 200 beyit civarındaki mesnevisi buna örnektir (Ünver, 2002: 230). Taşlıcalı Yahya, Kitâb-ı Usûl mesnevisinin 11. makamında mahrem olmayanların bir arada bulunmasının doğru olmadığı manasındaki hadisi, hikâyeye yoluyla şerh eder (Sağlam, 2016: 478).

II. Bayezid döneminin ünlü âlimlerinden olan ve edebiyata da ilgi duyan Atufi, *Zuhrü'l-'Atşân* mesnevisinde Hz. Peygamberin su içme adabıyla ilgili "Suyu üç nefeste içmek daha lezzetli, daha şifalı, daha iştah açıcı ve daha faydalıdır." ve "Kaplara üflenmez." manasındaki hadislerini ayrıntılı olarak şerh etmiştir.

MESNEVİ NÜSHASININ TAVSİFİ

Zuhrü'l-'Atşân, Nuruosmaniye El Yazma Eser Kütüphanesinde 34 Nk 3546/4 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Eserin yer aldığı nüsha 187 varaktan oluşur. Nüshanın içerisinde şaire ait toplam dört eser bulunur. 1b-181a arasında Hz. Muhammed'in tıpla ilgili hadislerinin şerhini ihtiva eden *Ravzu'l-İnsân fî Tedâbiri Sihhati'l-Ebdân*, 181b-183b arasında *Hıfzu'l-Ebdân*, 181a-184b arasında *Remzü'd-Dekâyık*, 183b-185b arasında *Zuhrü'l-'Atşân* eserleri yer alır. Nüshanın sonunda bulunan *Zuhrü'l-'Atşân*'ın satır sayısı 21'dir. Sayfa yetersizliğinden dolayı hatime bölümünün büyük bir kısmı derkenar olarak yazılmıştır. *Zuhrü'l-'Atşân*'dan bir önceki sırada yer alan *Remzü'd-Dekâyık* da derkenar olarak yazıldığından kalan beyitler esere en yakın boş sayfa kenarlarına (185b, 184a, 180b, 180a) yazılmıştır. Söz başları kırmızı olan bu mesnevi, 903 (1497) senesinde telif edilmiştir.

Tokuz yüz üçde târihi bu nazmuñ
Senenüñ yümnidür sünnetde 'azmuñ

MESNEVİNİN TANITILMASI

Zührü'l-'Atşân mesnevisi, II. Bayezid'e sunulmak için kaleme alınan manzum bir hadis şerhidir. Mesnevinin girişinde maddi hastalıklardaki manevi güzellikleri göstermeye çalışan Atufî, maddi ve manevi sıhhatin ayrımını yaparak asıl konuya girer. "Suyu üç nefeste içmek daha lezzetli, daha şifalı, daha iştah açıcı ve daha faydalıdır." hadisini şerh etmeye başlayan Atufî, ilk olarak Hz. Peygamber'in suyu üç nefeste içmek "daha lezzetli" sözünün anlamını açıklar. Kişinin içtiği sudan lezzet alabilmesi için içilen suyun vücut yorgunluğunu gidermesi gerekir. Vücuda zarar veren, yorgunluğu daha da arttıran sudan kişi lezzet alamaz. Ancak suyu üç nefeste içerse hakkıyla telezüz edebilir.

Atufî, ikinci olarak suyu üç nefeste içmek "daha lezzetli" sözünün sırrını açıklar. Su, nefes vererek içildiğinde suyun kolay hazmedildiğini, anında midede tokluk hissi uyandırdığını ve bu şekilde çok su içme isteğinin önüne geçildiğini söyler. Su, tek nefeste içildiğinde bedene üç türlü zarar verir: Kişinin nefes borusu akciğerin yanında yer aldığından şayet nefes borusunda sıkıntı varsa akciğerde rutubet oluşturmakta ve birçok hastalığa sebep olmaktadır. Bunların en basitleri öksürük, nefesin kokması ve sesteki problemlerdir.

Nefes almadan içilen su ne kadar çok olursa olsun kişinin hararetini dindirmez. Susuz kişinin hararetini dindirmek için içtiği çok miktardaki su midesinin su tulumu gibi genişlemesine sebep olur.

Tek nefeste içilen su şiddetli bir şekilde mideye inerek mideyi sıkıştırır, böylece kişiyi halsiz düşürür. Bu su bağırsaklara ve başka uzuvlara sızarak farklı rahatsızlıklara yol açar. Bunun en hafifi göbük suyu olarak bilinen meşhur hastalıktır.

Üçüncü olarak Hz. Peygamber'in "daha şifalı" sözünü açıklayan Atufî, tek nefeste su içen kişinin çeşitli hastalıklara hedef olduğunu, üç nefeste su içmenin ise kişiyi hastalıklara karşı koruduğunu söyler.

Hz. Peygamber'in "daha faydalı" sözünü açıklarken susuzluğun ancak üç nefeste sağlıklı olarak giderilebileceğini belirtir.

Suyu tek nefeste içmektense üç nefeste içmenin daha arzu uyandırıcı olduğunu söyleyerek Hz. Peygamber'in "daha iştah açıcı" sözünü açıklayan şair, sonrasında hadisteki manevi tıbbı olan işareti açıklar. Atufî, hem maddi hem de manevi (kalbî) şifanın kişi için zaruri olduğunu belirtir. Suyu üç nefeste içmenin vücut için faydalarını yukarıdaki başlıkta anlatan Atufî, burada manevi şifa üzerinde durur. Nefsin arzularının aksini yapmanın kalbe sıhhat verdiğini bir örnek üzerinden göstermeye çalışır. Kişi şehvetine yenik düştüğünde nefsi terakki, kalbi de tedenni eder. Manevi zafiyet, nefsi besler. Suyu nefes vererek içmek de nefsin hoşuna gitmeyen bir hal olduğundan kişi suyu bu şekilde içerek nefsinin zayıflatıp maneviyatını kuvvetlendirebilir. Yemek yemek, giyinmek vb. her türlü halde bu ölçüye riayet edilirse kişi manen kazanır.

Atufî, hatime bölümünde Hz. Peygamber'in "Kaplara üflenmez." manasındaki hadisini şerhine yer verir. Bu hadise uygun hareket etmenin adap ve beden sağlığı açısından faydalarının olduğunu belirtir. Kaplara üflemek düşmanın, kişinin evine gelip yerleşmesi gibidir. İnsan kalbine ciddi zarar verir. Nefes dışarı verildiğinde insana fayda verir fakat kişinin yemek yediği veya su içtiği kaba üflemesi nefesini tekrar içine almasına sebep olur. Bu hadiste bunun gibi çok hikmetler olduğunu belirten Atufî, Sultan II. Bayezid'in methinde bir gazele yer verir ve dua ile eserini bitirir.

Mesnevide iki ayrı aruz kalıbı kullanılmıştır. Eserin sonunda Arapça Türkçe karışık olarak yazılan 11 beyitlik gazel *mefûlü mefâilü mefâilü feûlün*, bunun dışında kalan bütün beyitler *mefâilün mefâilün feûlün* vezninde kaleme alınmıştır. Şair, başlıkları Arapça yazmayı tercih etmiştir. Eserde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

ESERİN ÇEVİRİ YAZI METNİ

mefâîlün mefâîlün feûlün

(1b) Risâle-i Zuhri'l-'atşân fi't-Tıbbi'n-nebevî li Ad'afi'l- 'ibâd el-'Atîfî²

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Mukarrerdür çü ten yagında zikri

Mu'attardur dimâg-ı cânda fikri

Îlâh-ı kâdir u hayy [u] ehaddür

Hakîm [u] 'âlim [u] 'adl u sameddür

Ne hikmetdür ki cevri 'ayn-ı insâf

Olur kahrında ya'nî dürlü eltâf

Belâ midur marazlar belki sıhhat

Bu nikmet midür andan belki ni'met

5 Ne 'âfi-kadr olur bu ibtilâlar
Ki anda buldı mü'minler safâlar

Eger tende bulunsa nev'-i fetret

Olur anuîla cânda fazl-ı kuvvet

Ne fakr olur bu ki dürlü cevâhir

Ne zilletdür bu ki dürlü mefâhir

Belâlar mü'mine tiryâk-ı fârûk

Selâmet semdürür bâl ehli tanuk

Bu nefsum şehri ger vîrân olaydı

Künûz-ı lutf-ı rahmân bulunaydı

10 Velî turmaz gözedür i'tibârı
İnen kıymetlü görür iftihârı

² Kulların en zayıfı Atuff'nin tıbb-ı nebevî hakkındaki susamışın zahiresi konulu risalesi.

Mesâ'ibde menâkıb dürlü dürlü
Niçe biñ lutf her birinde gizlü

Şular ki hastalıkda mübtelâdur
Melekler gibi makbûlü'd-du'âdur

Pes añlandı bu ki sıhhat ikidür
Biri tende biri cân sıhhatidür

Tene sıhhat budur ki anda ef'âl
Selîm ola anuñla hoş ola hâl

15 Bu cân ki kalb dahı aña didiler
Sahîh olmaga endîşe yediler

(2a) Aña sıhhat budur ki Hak katında
Yaramaz nesne andan cümle gide

Yaramaz nesne cânda çok velîkin
İkidür dinilür cümlenüñ aslın

Biri şehvet biri anuñ gazabdur
Kalanı bu ikiden münşa'ibdür

Pes andan fahr-ı 'âlem Mustafâ'dan
Resûl-i murtazâ vü müctebâdan

20 Rivâyet olman akvâl u âsâr
Çokı cân sıhhatinden virdi ahbâr

Velîkin ba'zı akvâli bulındı
İki sıhhat anuñla remz olındı

Niteki şürb-i mâda emr idüpdür
Ne ihsânlar kılupdur rahm idüpdür

İki sıhhatile kasd oldu anda
Biri cânda biri anuñ bedende

Eger tevfiik olursa ben kulına
Birez tafsilile bu şerh olına

Ruviye ‘ani’n-Nebiiyi sallallahu ‘aleyhi ve sellem ennehu kâle “eş-Şurbu fi selaseti enfâsin emra’u ve eşfâ ve eşhâ ve ebra’u” el-Hadîs sadaka Resûlullahi sallallahu ‘aleyhi ve sellem³

25 Su içmek üç nefesde olur emra’
Dahı eşfâ dahı eşhâ ve ebra’

Nefes olmaya lâkin kab içinde
Sebeb nedür diyevüz nehye bunda

Kişi bu veçhile su içse dâ’im
Olur bu sünneti ihyâda kâ’im

Dahı bu sünnet içre çok menâfi’
Hadîs-i Mustafâ’dan oldu şâyi’

Niçe dürlü şifâlar vardur anda
Kimi cânda kimi anuñ bedende

30 Nedür ol tende olanı diyelüm
Dahı cânda olanı söyleyelüm

Ma’ânîsin hadîsüñ zikr idelüm
Dahı limmiyyetinde fikr idelüm

³ Suyu üç nefeste içmek daha lezzetli, daha şifalı, daha iştah açıcı ve daha faydalıdır (Hadis) Allah Resulü bu sözü doğru söyler.

Beyânu ma'nâ kavlihi 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm "emra'u"⁴

Merî olmak içilen su bedende
Ta'absuz maslahat bitmekdür anda

Pes emra'dan nedür ma'nâ bilindi
Çü ef'al vezn ile tafsil olundu

(2b) Merî olmaması sunuñ bedende
Zarar kılup ta'ab virmekdür anda

35 İki olsa nefes olur merî su
Üç olsa olur emra' eylegil hak

Beyânu sırrı kavlihi "emra'u" 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm⁵

İçiyorken kaçan kat' itse suyu
Olur ol içdügi mergûb-ı mahvî

İder meşrûb olan te'sîrin ol dem
Siñer fi'l-cümle bâkî gelmeden hem

Tuyar toydugını ol demde mi'de
Teveccüh az ider bâkî vürûda

Nefes çün virmeyüp içdiyse suyu
Ki salmış gibi mi'de üzre cûy

40 Olur üç vech ile anda zararlar
Merî olmamağı bunu sayarlar

Biri bu ki teneffüs itmeyicek
Yürekdeki harâret gitmeyicek

⁴ Hz. Peygamber'in "daha lezzetli" sözünün anlamının açıklanması

⁵ Hz. Peygamber'in "daha lezzetli" sözünün sırrının açıklanması

İçerken suyu cezb eyler harâret
Nefes yolunda oldukça zarûret

Nefes mecrâsı öykenden yanadur
Ki bulduğun alur anda iledür

Var eylerise öykende rutûbet
Olur anda niçe dürlü mazarrat

45 Ki ednâsı anuñ öksürmek ey yâr
Nefes kokmak dahı savtında ızrâr

Dilerseñ bu söze akvâ-yı mısdâk
Segirdüp bir nefesde içene bak

İkinci bu teneffüs itmeyicek
İçilen anda te'sîr itmeyicek

Susuzluk sevreti kesr olmaz ey cân
Suyı çok çok sorar pes anda 'atşân

Velî su çok içildügince def'î
Harâret habs olup kalmaya nef'î

50 Bu ma'nîden içilür hadden artık
Sanasın mi'de olur zıkk-ı meftûk

Suyı çok içse çok olur zararlar
İçecek bir nefesde gör ne eyler

Üçüncü bu nefes virmeden içse
Ki arzûsı geçince agzın açsa

(3a) İner kuvvetle çok su mi'de içine⁶
Sıkışur ka'rına bitüp gücine

Bu vech ile sıkışmaktan dibine
Nüfûz eyler zarûri bulduğına

55 Ne menfez ki bulur neşf eyler ol su
Eger em'â eger gayrı ey uslu

Sunuñ neşfi fecâcet birle ey yâr
Kılur ihşâd ol envâ'-ı ızrâr

Ki ednâsı anuñ bir za'f-ı meşhûr
Göbek suyu dimek birle ey pür-nûr

Beyânu ma'nâ kavlihi 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm "eşfâ"⁷

Nefes virmese su içen olur dâ'
Şifâ olur teneffüs eylemekde

Şifâ artık ola üç kez nefesden
Marazlardan ki kesb eyler su içen

60 Nefes bir olsa olur dürlü emrâz
Ki zikr olundu ol hem dürlü a'râz

Beyânu ma'nâ kavlihi 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm "eşhâ"⁸

İçerse bir nefesde ger kişi su
Bir olur meyl-i şehvet anda bellü

Nefes virse içerken ol 'ataşda
Çok olur meyl-i şehvet her nefesde

⁶ Vezin problemlili

⁷ Hz. Peygamber'in "daha şifalı" sözünün anlamının açıklanması

⁸ Hz. Peygamber'in "daha iştah açıcı" sözünün anlamının açıklanması

Çok olsa meyl olur anda su eşhâ
Pes olur mi‘de akbel ol su ahlâ

Beyânu ma‘nâ kavlihi ‘aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm “ebra’u”⁹

Susuzlukdan elem ki ola hâsıl
Olur su içmek ile gerçi zâ’il

65 Velî içmeye suyu bir nefesden
Ki vakt olur berî olmaz ‘ataşdan

İki virse nefes çün suda ‘atşân
Berî olur ‘ataş derdinden ey cân

İçerken üç nefes eyleser ihşân
Necât artık bulur cisminde reyyân

Bunuñ sırrı bilindi mâ-sebakdan
Beyân-ı emra’iyyet eyler iken

Beyânu’l-işâreti ilâ’t-tıbbi’r-rûhânî fi’l-hadîs¹⁰

Hadîs-i Mustafâ’da lafz-ı eşfâ
Ne ef‘aldür ki ol ekfâ vü evfâ

70 (3b) Denildi ki iki tıbbâ işâret
Olındı bu ‘ibâretde beşâret

Maraz çünki iki nev‘ oldı ey cân
Biri ten hasteligidür biri cân

Şifâ olur iki dürlü zarûrî
Birisi tende olur cânda biri

⁹ Hz. Peygamber’in “daha faydalı” sözünün anlamının açıklanması

¹⁰ Hadisteki manevi tıbbâ olan işâretin açıklanması

Çü eşfâda ziyâde kâsd olındı
İki dürlü şifâ pes cem' olındı

Velikin ten şifâsı zikr olupdur
Şifâ cânda nicedür ol kılupdur

75 Nefes virse iki üç su içenler
Niçedür cân şifâsı diñlesinler

Kaçan nefis alsa şehvetden murâdın
Kaza itse anuñla iltizâzın

Terakkîde olur bu 'âlem-i nefis
Tenezzülde olur cân 'âlemi pes

Terâzûdan çü bir keffe inicek
Çıkar bir keffesi pes dirinicek

Nite ki magribe gitse müsâfir
Irak eyler özin maşrıkdan âhir

80 Pes andan za'f-ı cândur nefse kuvvet
Sımak bu nefsi olur cânâ sıhhat

İçerken suyu nefsi kesr idersüñ
Nefes virüp çü lezzetden yıgarsuñ

Sınur nefsiñ olur cânuñ mukavvâ
Husûsından bu za'fuñ hem mu'arrâ

Yemek giymek dahı gayrı ne ki var
Bu tedbîr üzre olursa zihî kâr

Hâtime fi'n-nehyi 'ani't-teneffusi fi'l-inâ'i. Ruviye 'ani'n-nebiyyi sallallahu 'aleyhi ve sellem ennehu kâle "Ve lâ yeteneffesû fi'l-inâ'i"¹¹

Su içerken teneffüs kab içinde
Çü menhîdür nedür hikmet bil anda

85 İkidür didiler hikmet bu nehye
Edeb hıfz eylemek hem hıfz-ı bünye

Edeb hıfz olduğu zâhirdür ey yâr
Beden hıfz olduğundan ol haberdâr

Hevâ ki anı istinşâk iderler
Dahı cândan yaña infâk iderler

Ki tâ berdinden ola kalbe tervîh
Dahı rûha ola ta'dîl-i tefrîh

(4a) Kaçan bu maslahat bitse hevâdan
Tecâvîfide kalbün olsa eshan

90 Hem anda ki yanupdur ba'zı ervâh
Ruhâniyyet bulup olmaya ıslâh

Zarar eyler bu cümle kalbe gâyet
Olur zucetde hurkatde nihâyet

Anuñ def'inde dürlü nef' olunur
Pes imdi hârice ol def' olunur

Eger def' olmasa bir lahza ey cân
Yakîn olur ki bî-cân ola insân

¹¹ Sonuç, kaplara üflemenin yasaklanması hakkındadır. Hz. Peygamber'den şöyle rivayet edilmiştir: "Kaplara üflenmez".

Nefes çün taşra def' olandur ey yâr
Yine salma içeru anı zinhâr

95 Teneffüs ki kılınur kab içinde
'Adüdur sanki konar bâb içinde

Gider cevfe kılur anda zararlar
Gerekdür 'âkıla bundan hazerler

Bunuñ gibi bulunur çok hikemden
Hadîs-i Mustafâ fahrü'l-ümemden

(4b) Salât olsun aña vü âline hem
Benî âdemde mâdem k'olına dem

Tamâm oldı hadîsüñ şerhi ey cân
Virildi ad aña hem *Zuhr-ı 'atşân*

100 Tokuz yüz üçde târihi bu nazmuñ
Senenüñ yümnidür sünnetde 'azmüñ

Bunuñla *Hıfz-ı Ebdân Ravz-ı İnsân*
Yazıldı bir mücelled içre 'âyân

Ki ben kuldân hediye olına ol
Kabûl olmaga şâyed bulına yol

Süleymân'a karınca çün kul olur
Çekirge butın aña tuhfe kılur

Ki gâyet zillet içre ben günehkâr
Nihâyet 'izzet içre ol cihândâr

105 Celâl-i kadr ile ol kutb-ı insân
Cemâl-i fazl ile hurşîd-i ihsân

Selâtîn-i ‘Arab efgendesidür
Havâkîn-i ‘Acem kem bendesidür

Hidâyet bedridür bahrine kâ’im
‘Adâlet şemsidür berrine hâkim

Çü sultân Bâyezid hân bin hândur
Hezârân medh bir cüz’i nişândur

mefûlü mefâilü mefâilü feûlün

Fî medhihi li mü’ellifihî¹²

(5a) Vird itdi verâ şükr-i lisân u cenân
Fi hîdmeti men süddetühü fâhru cinân¹³

110 Fâyik olalı fazl ile âfâk-ı ‘ulûma
Mâ a‘dala emrun bi zemânin ve mekân¹⁴

Meyl eyledügi ‘ilmine her ‘âlim-i kâmil
Fe’n-nehru ile’l-bahri kadîmu’l-meyelân¹⁵

Sultân-ı cihândur ki selâtîn arasında
Ke’ş-şemsi bedet bâhireten bi’l-leme‘ân¹⁶

Kasd itdi ki âfâka ire râyet-i selâm
Zid nasrehu yâ Rabbi bi-envâ‘i me‘ân¹⁷

¹² Onun methinde yazılmış müellife ait bir şiiirdir.

¹³ Eşiği cennetlerin övücü olan bir zatın hizmetinde

¹⁴ Zaman ve mekânda hiçbir iş zor olmadı.

¹⁵ Eskiden beri nehirler denizlere meyleder.

¹⁶ Parıltılar içinde göz kamaştırıcı bir şekilde ortaya çıkan güneş gibi

¹⁷ Yâ Rabbi, ona olan yardımını her anlamda arttır.

Bu 'asker-i İslâm ile gün gibi ki togdı
*Lem yebka zalâmun bi-ekâsî ve edân*¹⁸

115 Leşkerlerine gıce bulunmadığı bu ki
*Fihim leme'ânun bi-nisâlin ve sinân*¹⁹

Fahr itmedi bu mülk ile mülk oldu müfâhir
*Yâ leyse li-'ulyahu mudâhin ve müdân*²⁰

Cân sebkât ider zikrine dil hamd idiyorken
*Fe'l-hamdu temâmun bi-cenânin ve lisân*²¹

Taksîrini medhünde beyân itse 'Atûfî
*İtmâmu me'ânihi bedî'un bi-beyân*²²

(5b) *Zid mülkehu yâ men meleke'l-arda bi-esrin*
*Ve'fteh lehu mâ şâe 'âla-ahseni şân*²³

120 Du'âdur çün 'Atûfî'den hediye
 Kabûl olmak aña besdür 'atiyye

'Aceb midür kabûl şâh-ı cihâna
 Çü olmaz zerreye günden bahâne

'Îade 'âdedür kuldân du'âda
 Hatâdan 'afv olur Mevlâ'da 'âde

Temmet risâletü Zuhrü'l-'atşân bi-'avni'llâhi zi'l-fazli ve'l-ihsân ve salla'llâhu 'alâ-seyyidinâ Muhammed ve âlihi ecma'in

¹⁸ Ne yakınlarda ne de uzaklarda hiçbir karanlık kalmadı.

¹⁹ Onlarda mızraklarından ve kılıçlarından (kaynaklı) parıltılar vardı.

²⁰ Ey yüksekliğine denk hatta yakını bile olmayan

²¹ Gönülle ve dille yapılan övgüler tamamdır.

²² Manalarının açıklanarak tamamlanması güzeldir.

²³ Ey yeryüzünün malına tümüyle sahip olan onun malını arttır. Onun dilediği şeyi ona en güzel bir şekilde aç.

SONUÇ

Atufî, *Zuhrü'l-Atşân* mesnevisinde Hz. Peygamber'in su içme adabıyla ilgili "Suyu üç nefeste içmek daha lezzetli, daha şifalı, daha iştah açıcı ve daha faydalıdır." ve "Kaplara üflenmez." manasındaki hadislerini ayrıntılı olarak şerh etmiştir. İki hadisi de detaylandırarak açıklayan şair, anlaşılması dikkat gerektiren kelimelerin manalarını okuyucuya açmıştır. Hem bedenî hem de manevî sağlık açısından söz konusu hadislerin faydalarını göstermeye çalışmıştır. Tıp sahasında yazdığı eserlerle kendisinden söz edilen Atufî, hadisleri şerh ederken yaptığı açıklamalarla tıbbi malumatını eserine yansıtmayı başarmıştır.

Hadis gibi ilmî birikim ve ciddiyet gerektiren bir sahada vezin, kafiye ve mana ilgisine riayet ederek manzum şerh yazabilmesi Atufî'nin çok yönlü ve başarılı bir âlim ve de şair olduğunu gösterir. Bu eseriyle Hz. Peygamber'in hadislerinin anlaşılmasına katkı sağlamayı hedefleyen Atufî, eserinde anlaşılır bir dil kullanmıştır. Tegazzül bölümünde Arapça ve Türkçe karışık olarak yazılmış mülemma gazele yer vermesi, şairin her iki dille şiir söyleyecek kadar donanımlı olduğunu gösterir.

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç (2008). "Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hadis Şerhlerine Dair Bazı Mülâhazalar". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2: 7-30.
- Aksu, Cemal (2004). "Hanîf'in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi". *İlmî Araştırmalar* 17: 17-34.
- Avcı, İsmail (2008). Kısa Hikâyecilik Geleneği Çerçevesinde Hazînî'nin Manzum Şerh-i Hadis-i Erbain Tercümesindeki Bazı Hikâyeler". *Turkish Studies* 3(2): 64-96.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, es-Sünenü'l-Kübrâ, Beyrut tsz. VII, 284.
- Bilgen, Osman (2016). "Dâvûd-i Karsî (1169/1756)'nin "Şerh Alâ Usûli'l Hadîs" İsimli Eserinin Metodu Ve Kaynakları Üzerine". *Turkish Studies* 11 (5): 99-116.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1979, Eşribe 26.
- Bursalı Mehmed Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri I*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Cihan, Sadık (1979). "Hayreddin Hıdır b. Mahmud b. Ömer el-'Atufî "Kastamonî" ve Hadis Eserleri". *A.Ü. İslami İlimle Fakültesi Dergisi* 3(1-2): 65-75.
- Çakan, İsmail Lütfi (1991). "Atufî, Hayrettin Hızır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C 4. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları. 99-100.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman,(tsz. Basım yeri yok.) *Sünen*, Eşribe 20.
- Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'âs es-Sicistânî, *Sünen*, Humus 1969, Tahâre 18.
- El-Atufî, Hayreddin Hıdır b. Mahmud b. Ömer el-Merzifonî. *Zuhrü'l-Atşân*, Nuruosmaniye Kütüphanesi. No: 34 Nk 3546/4. vr. 183b-185b.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, Beyrut 1975, *Sünen*, Eşribe 18.
- Karapınar, Fikret (2009). "Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri "...Oruç bana aittir..." Hadisi Örneği" *Marife Dergisi* 9 (1): 57-98.
- Mecdi Mehmed Efendi (1989). *Şakaik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri* (C I). İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Mehmet Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî* (C II). Eski yazıdan aktaran: S. A. Kahraman. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sağlam, Ayşe (2016). *Taşlıcalı Yahya ve Hamse'si*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özpınar, Ömer (2008). "Hadis Şerhlerinde Hadis Kaynaklarının Kullanımı". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25: 51-86.
- Öztoprak, Mustafa (2017). "Hayrettin Hıdır b. Mahmud b. Ömer el-Merzifonî el-Atufî'nin Hayatı ve "İnzâr Fi Şerhi Ba'di Ehâdisî'l-Meşârik" Adlı Eseri", Uluslararası Amasyalı Âlimler Sempozyumu, Amasya.
- Şeker, Necmeddin (2014). "Hadis Şerhçiliğinde Farklı Bir Gelenek "İşarî Yorum" *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23: 115-149.
- Şemseddin Sami (1996). *Kâmûsu'l a'lâm* (C IV). Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Beyrut tsz., Eşribe 13.
- Türcan, Zişan (2009). "Hadis Şerhçiliğinin Doğuşu Ve Gelişimi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15: 101-134.
- Ünver, İsmail (2002). "Kemal Ümmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C 25. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları. 230-231.

